

Elhelyezési nehézségek, növekvő gondok a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárában

Mader Béla

Tárgyszavak: *könyvtárügy, egyetemi könyvtár, könyvtáráépület*

Mader Béla

József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára, Szeged

Elhelyezési nehézségek, növekvő gondok a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárában

Szegeden 1921 óta folyik a küszködés a helyhiánnyal. Biztató koncepciók kidolgozása után ismételt kudarcok érték az Egyetemi Könyvtárt. Új könyvtáráépület nélkül lehetetlenné válik az egyetem szolgálata.

A Prédikátor könyve ismert helye (3.1–8) szerint „mindennek megvan az órája és minden szándéknak a maga ideje az ég alatt: van ideje a születésnek és a halálnak, ideje a sírásnak és ideje a nevetésnek...”, ám minden profanizáló szándék nélkül hadd kérdezzem: mikor van ideje az egyetemi könyvtáráépítésnek? Különösen Szegeden.

Könyvtáros ritkán tesz fel olyan kérdést, amire előre ne tudná a választ, én is tudom: Szegeden az egyetemi könyvtáráépítésnek mindig akkor van ideje, amikor az éppen a legnagyobb nehézségekbe ütközik.

Az 1921-ben Szegedre települő Ferenc József Tudományegyetem Kolozsavárról természetesen nem hozhatta magával a volt ország harmadik legnagyobb könyvtárát, a kolozsvári egyetemi könyvtárát. Az adományokból, gyűjtésekből összeállt néhány ezres induló állományú könyvtár számára még túlzott elvárás a Dóm téri egyetemi építmények sorában külön palota emelése, bár tervezett helye a klebelsbergi tervekben adott. Nem telik bele egy évtized, s az akkori könyvtárigazgató, *Bibó István* azt írja, hogy „feltétlenül megoldandó kérdés az Egyetemi Könyvtár mainál célszerűbb elhelyezése. Ezt sürgőssé teszi az olvasók számának nagymértékű megnövekedése, a megszorított könyv- és folyóiratanyag elhelyezési nehézségei és a jelenlegi nem erre a célra épült helyiségek alkalmatlan volta. Az Egyetemi Könyvtár nagy olvasóterme máris szűk...”.

Tulajdonképpen ezzel be is fejezhetném: mit tudnék tudós elődömnél többet s újat mondani? Hiszen mindketten, ő 1930-ban, én pedig 1994-ben ugyanarról az épületről, s ugyanazon okokról beszélünk. A mostanra általunk elfoglalt szobák száma ugyan nőtt, de az említett nagyolvasó ugyanaz, s most is szűk. Nem változott az sem, hogy maradt az albérleti jelleg, hiszen a könyvtár kezdettől fogva nem könyvtárnak szánt, s nem

egyedül könyvtárnak otthont adó épületben kapott helyet.

Elődömnök javaslata is volt: „... a központi könyvtárnak, amely az egyetemet mint Universitas Litterarumot képviseli, legméltóbb helye van a Templomtér körül...”. Merthogy itt bontakozott ki az egyetemi városrészt. Ideje nem volt azonban új könyvtár építésének, még tartott a gazdasági világválság hatása, s az eddigi építkezések is sokba kerültek.

Alig tíz évvel később, 1938-ban egyetemünk rektori értekezlete bölcs megállapítást tesz: „... az adott helyzetben mindenféle szempont a Város Könyvtárának és az Egyetemi Könyvtárnak egy közös épületben való végleges elhelyezése mellett szól, minden egybeolvasztási törekvés kizárásával”. Merthogy mindkét, sokban hasonló célú és feladatú intézmény súlyos helyiség-, létszám- stb. gondokkal küzdött. Tett nem kísérelte a megállapítást, sőt a következő években sem jött el az ideje a könyvtáráépítésnek, amit bizonyított az 1939-ben regnáló könyvtárigazgató felettébb ékesen szóló esdekélése, amit már a meghaladhatatlanság okán is illik idéznem. Így szól: „Hovatovább oda jutunk, hogy nyelvünkben, de semmi más nyelvben sem, nem találunk többé szót és fordulatot, amellyel csak távolról is éreztetni tudjam az úgy férőhely, mind könyvanyag folytán évről évre súlyosbodó és reménytelenedő helyzetünk további komorodásának fokozódását. Nincs szó és nincs frázis, nincs komparatívusz és nincs szuperlatívusz, amelynek igénybevételével a valóságot csak megközelítően is festeni tudnám. ... szeretnék a segélyért most már kiáltani, de a kiáltást is elnyomja az idő fergetegének zúgása. Mégis megteszem előterjesztéseimet” – mondja, miközben maga sem bízik sikerükben, hiszen – „a gazdasági, politikai és világhelyzet lehetetlenné látszik tenni súlyos bajaink orvoslását”.

Ettől kezdve beszámolóik, jelentések tömege teszi egyik fő mondanivalóvá a helyhiány okozta számos nehézség fokozódását, a megoldás leg-halványabb jele nélkül. Lehet persze mondani, hogy a könyvtár minden nehézség ellenére mégis állt, s áll ma is. A hatásokat, amelyeket a funkcióit teljesen betölteni nem tudó nagykönyvtár vegetálása kellett, ritkán elemezték. Könyvtárosként azonban elég két következményre utalnom: 1. problematikus a nagykönyvtár funkcióinak szakmai elképzelések nélküli leosztása a gomba módra szaporodó, s természetesen a problémák sokaságát újra szülő tanszéki könyvtáraknak; 2. kialakul az ismert circulus vitiosus; a könyvtár objektív okok miatt nem képes megfelelő szolgáltatásra, viszont mivel nem szolgáltat megfelelően, nem is érdemes a támogatásra.

1968-ban kezd megtörni az Egyetemi Könyvtárat Csipkerózsika-álomban tartó varázslat: a könyvtár kezdeményezésére a szegedi könyvtárakat egy épületben elhelyezni kívánó terv, a Dóm téri épület megfogadtatik, s 1970-ben megindulnak a tervezési munkálatok. Egy éven belül csodálatos tervek készülnek, a legjobbat elfogadják.

1972-ben máig sem kideríthető okból az egyetem visszalép a közös könyvtár építésétől, amelyet maga kezdeményezett és támogatott hat éven át. Az okokat találgathatjuk, sokra nem megyünk, a lényeg az, hogy az Egyetemi Könyvtár kezdeményezéséből kinőtt építési program nyomán végül is (újabb tervkiírás után) megépül a város új könyvtárpalotája, amit természetesen Isten éltesen sokáig. A hoppon maradt völegény pozíciójából talán megengedhető a következő megjegyzés: az új városi könyvtár társalgójának és büféjének az alapterülete nagyobb, mint az Egyetemi Könyvtár nagy olvasóterme.

Talán nem éréktelen e múltba tekinteni, hiszen azt bizonyítja, hogy a szegedi Egyetemi Könyvtár létezésének egész eddigi folyamán szinte mindig átmeneti helyzetben működött, s az ideiglenes javító intézkedések sok esetben csak arra voltak elegendők, hogy a végleges megoldásba, az új épületbe vetett reményt életben tartsák.

Am nézzük a jelen helyzetet.

Az Egyetemi Könyvtár több mint hetven év óta változatlan helyen, az egyetem Dugonics téri központi épületének földszintjén és első emeletén található; az alagsorban az egyetemi ifjúsági klub, a második emeleten pedig a két szegedi egyetem rektorátusai helyezkednek el. A könyvtár által elfoglalt teljes terület kb. 3000 m². Pontosabban csupán 2200 m², a 3000 úgy adódik, hogy a zárt raktárak alapterületét a nagy belmagasságból következő kétszintes beépítés miatt kétszeresen számíttjuk. A raktárak a hasznos terület nagyobb részét veszik el, összesen 1600 m²-t. Az olvasó-

termek összterülete 530 m², ehhez még 220 m² egyéb olvasói tér csatlakozik, tehát az olvasószolgálati terület 750 m². A raktározási és olvasószolgálati, valamint munkaszobai jellegű egyaránt mutató különgyűjtemények 150 m²-en helyezkednek el, míg a könyvtár dolgozóinak 340 m² jut munkaszobaként. A fennmaradó 160 m² folyosó, mellékhelyiség; a folyosók nagyobb része (esetenként nem mindig szabályosan) szintén könyvtári célokat szolgál. Ehhez a 3000 m²-hez csatlakozik két, épületen kívüli raktár, összesen 250 m²-en.

Tudom, hogy az adatok untatóak, de felszínes elemzésük is sokat mond. Néhány megállapítást feltétlenül meg kell tennem.

➤ **Raktárak.** Az 1850 m² raktári terület 800 ezer kötet monográfiát és folyóiratkötetet tárol. A raktári tárolási normatíva (250 kötet/m²) szerint erre 3200 m² kellene. Raktáraink egészségtelenül zsúfoltak, a 250 m² külső raktár pedig pinceraktár, salétromos és nedves falakkal. A raktárakban 50 m² hely üres, ez 1–2 év gyarapodásnak befogadására elegendő.

➤ **Olvasótermek.** 60–65 ezer kötet szabadpolcos elhelyezését teszik lehetővé, ez az összes állomány kb. 7 százaléka, ami döbbenetes kevés. A jelen terek kitérési lehetőséget sem kínálnak a modern, szabadpolcos könyvtár irányába. Az 530 m² olvasótermi területen 310 olvasói hely van. Ugyanennyi olvasót a könyvtári normatíva (6 m²/székszám) szerint több mint háromszor ekkora területen, 1860 m²-en lehetne elhelyezni. A férőhelyek száma azonban nem csökkenthető, mivel a nap egyes időszakában már így sem kapnak helyet a betérő olvasók, s általában is a helykihasználás 85–90 százalékos. Ez azt jelenti, hogy a termek zsúfoltak, a szorosság, levegőtlenység, a munkafelületek hiánya hovatovább a könyvtári szolgálat értelmét kérdőjelezi meg.

Olyan modern megoldásokra, mint például az automatizációs fejlesztéshez kapcsolódó hallgatói terminál-, clustertermekre, a multimédiás dokumentumok használatának biztosítására semmiképpen sem gondolhatunk, amikor a szakolvasótermek létrehozása is korlátokba ütközik.

Egyetemünk nappali hallgatóinak jelenlegi száma 5177, ami az évezred fordulójára a 7000-et is elérheti. Jelenlegi beiratkozott használóink száma több mint 10 000, ami azt mutatja, hogy miként az eltelt 70 év folyamán, az el- és szétválások ellenére könyvtárunk most is a teljes univerzitást szolgálja, s tradicionálisan mi segítünk azon a helyzeten is, hogy a Tanárképző Főiskolának nincs hallgatói nagykönyvtára. Ezek után reális számítás, ha az olvasói férőhelyek számát (a hallgatói létszám 10 százalékának megfelelően) már most minimum 700-ban, az évezred végére pedig 1000 felett jelöljük meg.

TMT 42. évf. 1995. 8–9. sz.

Térjünk vissza rövid időre ismét a múlthoz, immár a közelmúlthoz. Hogyan, hogyan nem, a szegedi Egyetemi Könyvtárnak az 1980–1990 közötti tíz évben, amikor minden más tudományegyetemi könyvtárat jelentősen bővítettek, sőt új könyvtár is épült, sikerült megint minden ilyen jellegű fejlesztésből kimaradnia. Ezt ellensúlyozta némileg, hogy 1988-ban az egyetemi tanács határozatot hozott a könyvtár bővítéséről, s ez 1993-ra 240 m²-es növekedést jelentett. 1990-ben az egyetemi reformbizottság támogatta a „jámbor szándékot” új könyvtár építésére, s a kíváncsok megfogalmazódik a *Felsőoktatás 2000* címet viselő ajánlásban is, immár új univerzitás könyvtárat megcélzó formában. Igen megnyugtató az, hogy az egyetem vezetése is komolyan támogatja a könyvtári problémák új épülettel történő megoldását, hiszen a közelmúltban készült középtávú egyetemfejlesztési terv, s az egyetem frissen elfogadott küldetésnyilatkozata is szól az új könyvtár szükségességéről.

Az új épület nem csupán a nagykönyvtár, hanem az egyetem egész könyvtári hálózatának nehézségeit célszerűbben, hatásosabban és sokkal gazdaságosabban oldaná meg. Szakolvasók kialakításával hozzájárulna a rendkívül szétaprózódott tanszéki könyvtárak többségének betagozódásához, s az egyetemi tanács határozatának végrehajtásaként néhány koncentrált szakkönyvtár létrejöttéhez. Módot adna ahhoz a fejlődési trend-

hez csatlakozni, amelyet a fejlettebb országok már több évtizede követnek mind a szakmai, mind a költséghatékonyság jelentős növekedését elérve.

Az új könyvtár alapvető paramétereit nem nehéz megadni. A könyvtárat használók számának növekedésével, az állományok növekedésével, az egyetemi könyvtári hálózat állományának befogadásával is számolva, egyetemi könyvtárként minimum 10 000 m²-es, univerzitás könyvtárként minimum 15 000 m²-es hasznos alapterület indokolt.

E cél eléréséhez nem csupán az egyetem, s az erősödő szegedi Univerzitas, hanem a könyvtáros szakma, s végső soron a művelődési és pénzügyi kormányzat támogatása is szükséges.

Irodalom

- BIBÓ I.: Könyvtáraink racionalizálása. A Szegedi Egyetemi Könyvtár tíz éve. Szeged, 1930. 23 p. Kivonat a rektori értekezlet jegyzőkönyvéből. Szeged, 1938. (kézirat)
- BEZERÉDY I.: Könyvtáregyesítési törekvések Szegeden (1921–1971). = Szegedi Könyvtár és Levéltár. Szerk. Radnóti Tamás és Takács Máté. Szeged, 1971. p. 9–12.
- MADER B.: Javaslat az Egyetem (majd később Univerzítás) új könyvtári szerkezetére. Szeged, 1991. 17 p. (kézirat)
- RÁCZ B.-né: Adatok a szegedi felsőoktatási intézmények könyvtárainak szerkezeti és struktúra felépítéséhez. Szeged, 1993. 17 p. (kézirat)

A cikk a következő címen érhető el:

http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3324&issue_id=441